
Marko Ljubešić

Jezična interkulturalnost budućih učiteljica/učitelja materinskoga jezika: hrvatski primjer

objavljeno v:

Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo. Obdobja 39*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-39/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020.

JEZIČNA INTERKULTURALNOST BUDUĆIH UČITELJICA/UČITELJA MATERINSKOGA JEZIKA: HRVATSKI PRIMJER

Marko Ljubešić

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pulj
mljubestic@unipu.hr

DOI:10.4312/Obdobja.39.165-174

V novem tisočletju se vedno več govori tako o zaščiti majhnih jezikov kot tudi o jezi-
kovni agresiji globalnih jezikov (danes angleščina, jutri kateri drug jezik) proti majhnim
jezikom. V času, ko je vse osredotočeno na zaščito na eni strani in odpornost na drugi, se
postavlja vprašanje jezikovne medkulturalnosti med mladimi govorci, zlasti v smislu spo-
znavanja sosednjih jezikov in kultur. Ta članek predstavlja empirično raziskavo (s kvanti-
tativno in kvalitativno analizo) jezikovne medkulturalnosti mladih s poudarkom na raziska-
vah pomena ohranjanja maternega jezika in zanimanja za učenje sosednjih jezikov (v tem
primeru slovenščine).

medkulturalnost, mladi govorci, materni jezik

In the new millennium, there is more and more talk about the protection of small lan-
guages, as well as the linguistic aggression of global languages (today English, tomorrow
another) against small ones. At a time when everything is focused on protection on the one
hand and resistance on the other, the question of linguistic interculturalism among young
speakers arises, especially in terms of learning about neighbouring languages and cultures.
This paper presents empirical research (with quantitative and qualitative analysis) into the
language interculturality of young people, with an emphasis on research on the importance
of preserving the mother tongue and interest in learning about neighbouring languages (in
this case Slovene).

interculturalism, young speakers, first language

1 Govornici novoga doba – u sukobu zaštite nacionalnog identiteta i stvaranja interkulturalnih vrijednosti

Novo tisućljeće donijelo je i brojne nove izazove pred ljudsku zajednicu. Među
njima je zasigurno i čuvanje vlastitoga nacionalnog identiteta u okvirima globalizacije.
S jedne se strane svim manjim članicama Europske unije dogodila svojevrsna jezična
ravnopravnost (pogotovo u pravnom segmentu), a s druge su strane pritisnute
snažnom agresijom globalnoga jezika (danas engleskoga, sutra možda nekog drugog).
U *Kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije
u Republici Hrvatskoj* stoji kako je svrha učenja i poučavanja Hrvatskog jezika
»osposobljavanje učenika za jasno, točno i prikladno sporazumijevanje hrvatskim
standardnim jezikom, usvajanje znanja o jeziku kao sustavu, slobodno izražavanje

misli, osjećaja i stavova te spoznavanje vlastitoga, narodnog i nacionalnog jezično-kulturnog identiteta« (Kurikulum 2019). S takvim smjericama školski programi usmjereni su prvenstveno k nacionalnoj sastavnici, a nakon toga globalnoj budući da je engleski jezik obavezni školski predmet u svim školskim ustanovama. Većina školskih ustanova također predviđa i drugi (neke i treći) strani jezik koji je redovito iz poznatog spektra jezika (njemački, talijanski, francuski). U takvom okruženju, a vodeći računa o stoljetnim kulturnim i ekonomskim vezama susjednih naroda, postavlja se pitanje jezične interkulturalnosti govornika malih jezika, posebno misleći na susjedne jezike (u ovom slučaju slovenski i hrvatski). Svaki je narod osjetljiv na pitanje vlastitog jezika, a kod malih naroda ta značajka vrlo često poprima obrise preosjetljivosti, posljedica čega zna biti zatvorenost i razvijanje predrasuda prema pripadnicima drugih naroda, a samim time i prema drugim jezicima.

Problematika malih jezika i jezično-kulturne (samo)svijesti mladih pokazala se presudnom u sustavnom odgojno-obrazovnom djelovanju s ciljem očuvanja malih jezika i stvaranja osjećaja kod mladih o važnosti materinskog jezika kao ključne sastavnice njihova nacionalnog identiteta (Ljubešić 2019). Ako je u osnovi interkulturalizma izgradnja filozofije poštovanja i prožimanja (Piršl 2016: 20), onda je pretpostavka Europe bez granica u jezičnoj jednakopravnosti, razvijanju »novoga koncepta harmonične višejezičnosti (multilingvizma) i raznojezičnosti (plurilingvizma) koji nazivamo sujezičnošću« (Stabej 2019: 290), što nikako nije tako ako u odgojno-obrazovnim sustavima članica Europske unije ne izostane ustaljeni koncept poučavanja materinskog jezika i globalnog (engleskog) jezika. Polazeći od činjenice kako »učanjem jezika zapravo upoznajemo i državu čiji jezik učimo, njezine stanovnike i kulturu« (Benjak, Hadži 2005: 118), a pod pretpostavkom važnosti poznavanja susjednih kultura, nameće se i pitanje koliko su suvremene generacije mladih otvorene prema takvim modelima, odnosno u kolikoj su mjeri opterećene (politički i odgojno-obrazovno) generiranom pretjeranom brigom o očuvanju vlastitoga materinskog jezika prvenstveno od snažnih utjecaja globalnog (engleskog) jezika, a istodobno brigom o učenju tog istog globalnog jezika s ciljem lakšeg uklapanja u suvremene društvene procese.

2 Empirijsko istraživanje – jezična interkulturalnost mladih

2.1 Problem istraživanja

Nadovezujući se na uvodna razmatranja o jezičnoj interkulturalnosti mladih u suvremenom okruženju, osmišljen je anketni upitnik kojim se kvantitativno i kvalitativno pristupilo problematici utvrđivanja stavova i mišljenja budućih učitelja i nastavnika materinskoga jezika o potrebi očuvanja nacionalnog jezika kao ključne sastavnice vlastitog identiteta, ali i potrebi uklanjanja predrasuda i stereotipa prema globalnim i susjednim jezicima. Anketni upitnik je proveden među ciljanom skupinom mladih (budućim učiteljima i nastavnicima materinskoga jezika kod kojih se očekuje viši stupanj jezične osviještenosti).

2.2 Ciljevi i zadaci istraživanja

Teorijska proučavanja i empirijsko istraživanje usmjereni su k rješavanju ovih ciljeva i zadataka:

- kvantitativno utvrditi materinski jezik ispitanika, istražiti njihov stav o poimanju nacionalnog identiteta i važnosti jezika kao njegove ključne sastavnice
- utvrditi razinu stečenog znanja o materinskom jeziku, književnosti i ostaloj kulturnoj baštini
- istražiti mišljenje ispitanika o kvantiteti brige o očuvanju hrvatskog jezika kao ključne sastavnice nacionalnog identiteta
- ispitati percepciju ispitanika o važnosti poznavanja globalnih i susjednih jezika
- utvrditi mišljenja ispitanika o jezičnoj agresiji globalnih jezika na male jezike
- istražiti mišljenja ispitanika o mogućnostima zauzimanja punopravnog položaja malih jezika
- ispitati shvaćanje jezično interkulturalne osobe te utvrditi mogućnosti poboljšanja jezične interkulturalnosti.

2.3 Polazne hipoteze

Polazeći od postavki uvodnoga teorijskog istraživanja, u empirijskom se istraživanju krenulo od ovih hipoteza:

- ispitanici su tijekom školovanja stekli visoku razinu poznavanja materinskoga jezika i nacionalne kulture
- nacionalni kulturni identitet kod ispitanika je obilježje koje sadrži jezik, književnost, povijest te ostalu kulturnu baštinu i običaje
- ispitanici smatraju kako se o zaštiti njihova materinskog jezika u školskim ustanovama brine na zadovoljavajući način
- poznavanje svjetskih jezika (posebno engleskog) na visokoj je razini, a ne primjećuje se potreba poznavanja malih susjednih jezika
- jezična agresija velikih jezika na male jezike osvijestena je kod ispitanika
- ispitanici smatraju kako se sustavnim djelovanjem, od odgojno-obrazovnih ustanova pa do šire društvene zajednice, može spriječiti gubitak malih jezika
- ispitanici pod pojmom jezično interkulturalne osobe podrazumijevaju plurilingvističko znanje te otvorenost prema drugim i drukčijim jezicima i narodima.

2.4 Ispitanici i instrument istraživanja

Istraživanje mišljenja i stavova o jezičnoj interkulturalnosti mladih obavljeno je na uzorku od 88 ispitanika – studenata 1. i 2. godine diplomskog studija hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu te studenata 4. i 5. godine integriranog sveučilišnog učiteljskog studija na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. U istraživanju je sudjelovalo 96,6 % ispitanica i 3,4 % ispitanika.

Za potrebe ovog istraživanja sastavljen je poseban upitnik čiji je autor Marko Ljubešić. Upitnik se sastojao od ukupno deset pitanja (otvorenog, zatvorenog i

kombiniranog tipa). Istraživanje je obavljeno u ožujku 2020. godine. Kod zatvorenog tipa pitanja ispitanici su imali mogućnost odabira prema Likertovoj skali od 1 do 5.

2.5 Rezultati i diskusija

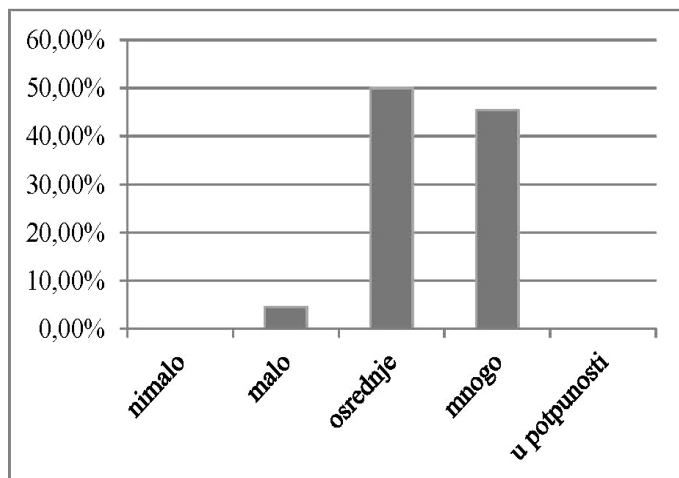
Uvodnim pitanjem anketnog upitnika istražilo se u koliko je mjeri hrvatski jezik materinski jezik među ispitanicima. Dobiveni rezultati istraživanja pokazali su kako je hrvatski jezik na učiteljskom studiju i studiju hrvatskoga jezika i književnosti materinski jezik kod 100 % ispitanika.

Na drugome pitanju istraživalo se uolikoj su mjeri tijekom školovanja ispitanici upoznali hrvatski jezik, hrvatsku književnosti i ostalu hrvatsku kulturnu baštinu. Poznavanje hrvatskog jezika ($M = 4,23$) i hrvatske književnosti ($M = 4,00$) u skladu je s postavljenom polaznom hipotezom, a poznavanje ostale hrvatske kulture ($M = 3,50$) na osrednjoj je razini (v. Tablicu 1). Ako usporedimo dobivene rezultate s istraživanjem jezično-kulturne (samo)svijesti mladih, zaključujemo kako se podaci dobiveni istraživanjem poznavanja osnova jezika i kulture u ova dva istraživanja podudaraju, što potvrđuje da je riječ o vrsti podučavanja s naglaskom na nacionalnoj komponenti (usp. Ljubešić 2019). Upravo rezultati na ovome pitanju pokazuju visoku razinu poznavanja osnova vlastitog kulturnog identiteta kao polazišta istraživanja jezične interkulturalnosti mladih.

Poznavanje	Frekvencija (N)	Aritmetička sredina (M)
1. hrvatskoga jezika	88	4,23
2. hrvatske književnosti	88	4,00
3. ostale hrvatske kulturne baštine	88	3,50

Tablica 1: Poznavanje hrvatskoga jezika, književnosti i kulturne baštine.

Trećim se pitanjem istražilo mišljenja ispitanika uolikoj se mjeri u hrvatskom školskom sustavu brine o zaštiti hrvatskoga jezika kao ključne sastavnice nacionalnog identiteta. Kako se u hrvatskom školskom sustavu o hrvatskom jeziku malo brine, odgovorilo je 4,54 % ispitanika, osrednje 50 % te mnogo 45,46 % (v. Grafikon 1). Ponuđene opcije nimalo i u potpunosti nije zaokružio nitko, što pokazuje da ispitanici smatraju kako je briga o zaštiti njihova materinskog jezika u osrednjem i višem spektru, čime je djelomično potvrđena polazna hipoteza kako je briga o materinskom jeziku u školskim ustanovama na zadovoljavajućoj razini, s obzirom na to da je najviši dobiveni postotak u osrednjem dijelu.

Grafikon 1: Briga o zaštiti hrvatskoga jezika.

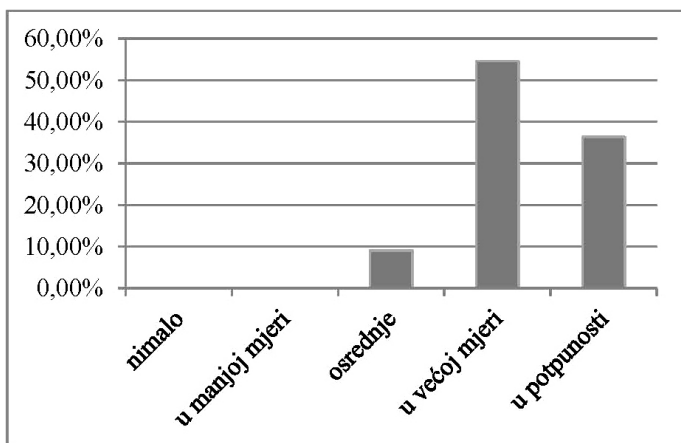
Na četvrtom pitanju ispitala su se mišljenja ispitanika o važnosti upoznavanja stranih jezika tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Najveća aritmetička sredina očekivano je dobivena na ponuđenom engleskom jeziku ($M = 4,36$), slijede njemački jezik ($M = 3,40$) i talijanski jezik ($M = 3,09$), a slovenski kao susjedni jezik dobio je najmanju aritmetičku sredinu ($M = 2,36$) (v. Tablicu 2). Na otvorenome dijelu ovoga pitanja učenici su mogli upisati jezike koje smatraju da bi trebalo usvojiti tijekom školovanja, što je iskoristilo svega 5,68 % ispitanika upisavši pritom francuski jezik (3,4 % ispitanika s aritmetičkom sredinom $M = 2,00$) i španjolski jezik (2,28 % ispitanika s aritmetičkom sredinom $M = 2,5$). Dobiveni rezultati ukazuju na dominantnu ulogu engleskoga jezika među stranim jezicima u hrvatskom školskom sustavu i nedovoljno osviještenu potrebu upoznavanja susjednih malih jezika (kao što je slovenski), što zasigurno nije na tragu jezičnog interkulturalizma među teritorijalno susjednim jezicima.

Važnost učenja stranih jezika	Frekvencija (N)	Aritmetička sredina (M)
1. engleski jezik	88	4,36
2. njemački jezik	88	3,40
3. talijanski jezik	88	3,09
4. slovenski jezik	88	2,36

Tablica 2: Važnost učenja stranih jezika tijekom školovanja.

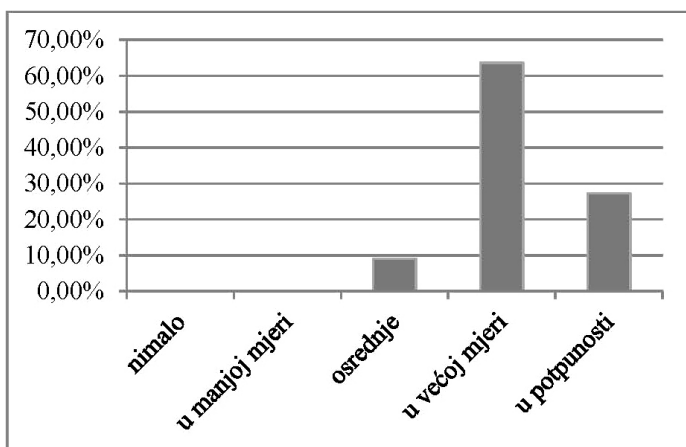
Petim pitanjem istražilo se mišljenje ispitanika o tome jesu li mali jezici danas pod svojevrsnom agresijom velikih jezika. Kako mali jezici danas uopće nisu ili jesu, ali u manjoj mjeri nije odgovorio nitko od ispitanika, a za osrednji odgovor odlučilo se 9,09 % ispitanika. Polaznu hipotezu kako je jezična agresija velikih jezika na male

jezike osviještana kod ispitanika potvrdilo se dobivenim odgovorima u većoj mjeri (54,55 %) te u potpunosti (36,36 %) (v. Grafikon 2).

Grafikon 2: Jesu li mali jezici pod jezičnom agresijom velikih jezika?

Na šestom pitanju ispitanici su se nastavno na peto pitanje mogli izjasniti o njihovu shvaćanju posljedica jezične agresije velikih jezika na male jezike, odnosno hoće li jezična agresija izazvati sve manju primjenu malih jezika. Kao i kod prethodnog odgovora i ovdje dobiveni odgovori potvrđuju razvijene stavove o mogućim posljedicama takve situacije. Kako to neće nimalo ili u manjoj mjeri utjecati na primjenu malih jezika, nije zaokružio nitko od ispitanika, a za ponuđeni odgovor osrednje odlučilo se samo 9,09 % ispitanika. Na ponuđeni odgovor kako će to biti u većoj mjeri odgovorilo je 63,64 % ispitanika, a na odgovor kako će to biti u potpunosti odgovorilo je 27,27 % ispitanika (v. Grafikon 3). I na ovome pitanju jasno su uočeni stavovi utvrđeni polaznim hipotezama kako su ispitanici svjesni posljedica jezične agresije.

Grafikon 3: Hoće li jezična agresija velikih jezika uzrokovati sve manju primjenu malih jezika?

Sedmim pitanjem otvorenoga tipa ispitanici su mogli iskazati svoje stavove o načinu na koji se mali jezici danas mogu oduprijeti velikim jezicima i zauzeti svoj punopravni položaj u jezičnoj zajednici. U nastavku je prikazano nekoliko stavova:

- Što više čitanja na malim jezicima, u ovom slučaju na hrvatskom jeziku, sve više prevođenja stranih djela, članaka i igrica na hrvatski jezik, veća uporaba hrvatskog jezika na društvenim mrežama i više aktivnosti na hrvatskom jeziku. Više obilježavanja važnih značajki i događaja na hrvatskom jeziku, obilježavanje dana/tjedna/mjeseca hrvatskog jezika na nekoj višoj razini, na nekim međunarodnim događajima itd.
- Na način da im se u obrazovanju posvećuje više pažnje, da se manje koriste riječi velikih jezika, ako za njih postoji riječ u malome jeziku.
- Po mome skromnome mišljenju, ne postoje velike šanse da se mali jezici uopće mogu oduprijeti velikima, jer on ovisi, između ostaloga, o broju govornika... Danas su mali jezici u još lošijem položaju no što su nekada bili.
- Smatram da to ovisi u većini slučajeva o politici i koliko je neka zemlja jaka naspram drugih zemalja.
- Inzistiranjem na svojem jeziku, da ne dozvoljavaju ulazak novih tuđica u jezik, već da imaju dovoljno dobre zamjenske riječi na svom jeziku, osvještavanjem građana o jezičnom bogatstvu.
- Gledajući hrvatski jezik i Republiku Hrvatsku, budući smo mi mala i turistička zemlja gledamo kako pružiti najbolju kvalitetu gostima koji dolaze iz različitih država svijeta, pa tako i zanemarimo naš jezik i govorimo njihov. Mislim da bi se trebali barem nekim riječima služiti u razgovoru s turistima te ih tako pokušati privući da probaju naučiti barem neke riječi.

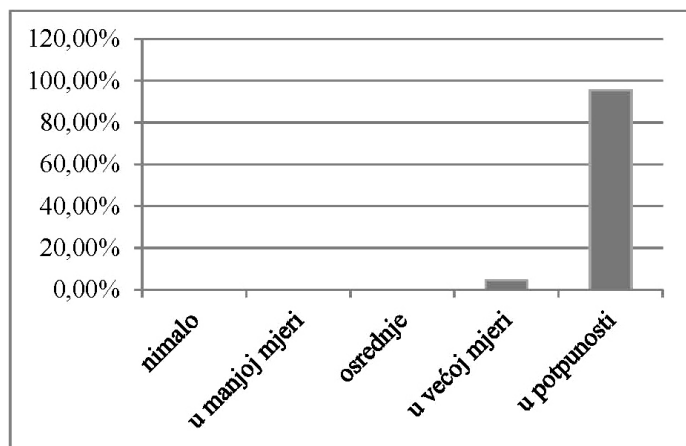
Iz navedenih je osobnih iskustava uočljiva potreba djelovanja različitih čimbenika ako se pravovremeno želi djelovati na očuvanje malih jezika, počevši od politike preko odgojno-obrazovnog sustava pa sve do šire društvene zajednice. Upravo su takva mišljenja ispitanika potvrdila polaznu hipotezu kako se jedino sustavnim djelovanjem može izbjeći gubitak malih jezika.

Osmim pitanjem istražilo se poimanje suvremene jezično interkulturalne osobe. Ponuđeni stav kako takva osoba treba jako dobro poznavati vlastiti materinski jezik odabralo je najviše ispitanika ($M = 4,82$). Sljedeći je podržani stav kako treba poznavati najmanje dva svjetska jezika na višoj razini ($M = 3,59$), a na trećem je mjestu stav o poznavanju susjednih jezika ($M = 3,36$) (v. Tablicu 3). Takvi rezultati pokazuju osviještenost ispitanika o potrebi kvalitetne jezične kompetencije ako želimo imati jezično interkulturalnu osobu. Također se naglašava ponajprije poznavanje vlastitoga materinskog jezika, zatim svjetskih (velikih) jezika i u konačnici susjednih (manjih) jezika.

Poznavanje	Frekvencija (N)	Aritmetička sredina (M)
1. jako dobro poznavanje vlastitoga materinskog jezika	88	4,82
2. poznavanje najmanje dva svjetska jezika	88	3,59
3. poznavanje susjednih jezika	88	3,36

Tablica 3: Kompetencije suvremene jezično interkulturalne osobe.

Devetim pitanjem istražilo se mišljenje ispitanika o tome treba li jezično interkulturalna osoba imati otvoreni stav bez predrasuda i stereotipa prema svim jezicima. U otvorenom dijelu pitanja, ako se netko od ispitanika izjasni negativno, zatražilo se obrazloženje takva stava. Očekivani visoki pozitivni rezultat kako u potpunosti podržavaju takav stav zaokružilo je 95,5 % ispitanika, a u većoj mjeri odabralo je 4,5 %. Donji i srednji dio ljestvice nije zaokružio nitko (v. Grafikon 4). Tim se pitanjem nastojala još jednom osvijestiti osnovna koncepcija interkulturalizma kod ispitanika i potvrditi pozitivno opće stajalište prema cjelokupnoj jezičnoj zajednici. Na otvorenom dijelu pitanja nije se izjasnio nitko od ispitanika.

Grafikon 4: Stav bez predrasuda i stereotipa prema svim jezicima.

Desetim pitanjem zatražilo se od ispitanika da iznesu vlastita iskustva i predlože mogućnosti kako se kroz odgojno-obrazovne institucije može djelovati na poboljšanje jezične interkulturalnosti mladih. U nastavku je prikazano nekoliko takvih:

- Učiti mlade o svjesnosti svoje nacionalnosti, kao i tolerantnosti prema različitim, razvijati osjećaje pripadnosti svojoj zajednici i čovječanstvu u cjelini, prihvaćanje tuđih mišljenja i stavova (što ne znači nužno slagati se s njima), raditi na boljem međusobnom razumijevanju.
- Razne jezične vježbe kroz igru i razne aktivnosti, istraživanje manjih mjesta (dijalekta) preko zavičajnih pisaca. Smatram da jezik kao jezik ima premalo satova u školi, a da mladi sve manje govore/pišu na hrvatskom jeziku.

- Poticati mlade na poštivanje tuđih jezika i kultura, ne stvarati predrasude o drugim narodima i jezicima, biti otvoreni za upoznavanje novih jezika i kultura, zanimati se za druge kulture i jezike.
- Smatram da bi se kroz različite projekte i radionice moglo djelovati na poboljšanju jezične interkulturalnosti mladih. Učenici bi mogli samostalno/grupno istraživati o drugim jezicima, njihovim običajima, kulturi i povijesti, također mogli bi uspoređivati s našom kulturom i jezikom te poboljšati poznavanje vlastite kulture.

Iz navedenih je mišljenja i stavova uočljivo shvaćanje ozbiljnosti problematike ovoga istraživanja. Prijedlozi ispitanika ukazuju na mogućnosti kojima se može djelovati kako bi se pravovremeno uspješno ublažile negativne posljedice položaja malih jezika u svjetskoj jezičnoj zajednici, a sasvim sigurno na odgojno-obrazovnom je sustavu stvaranje pretpostavki koje će biti na tragu učenja i očuvanja materinskog jezika uz stvaranje osjećaja o važnosti poznavanja susjednih jezika i kultura, neovisno o njihovoj ekonomskoj i/ili geopolitičkoj veličini.

3 Zaključak

Nacionalni identitet zasigurno je jedno od ključnih obilježja svih naroda bez obzira na njihovu veličinu. Jezik, kao često nezaobilazna sastavnica nacionalnog identiteta, posebno kod populacijski malih naroda suvremenoga globalnog društva, nerijetko je doveden u položaj borbe za opstanak i samoodrživost unutar vlastitih državnih granica. Odgojno-obrazovni sustavi s jedne strane posvećuju iznimnu pažnju očuvanju materinskog jezika, a s druge strane potiču učenje tog istog globalnog jezika protiv kojeg se nastoji oduprijeti s ciljem kvalitetnije budućnosti i lakšeg snalaženja mladih generacija. U takvoj situaciji izostaje segment susjednih naroda i njihova jezika kao jedne od osnova interkulturalnosti u nama bliskom kulturnom okruženju. Kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjem jezične interkulturalnosti mladih dokazana je visoka razina osviještenosti potrebe očuvanja materinskog jezika te istodobno nužnost upoznavanja svjetskih jezika (na prvome mjestu engleskog jezika), a zapostavljena je važnost upoznavanja nama susjednih jezika kao što je slovenski. Takva se situacija zasigurno može popraviti, kao što je navedeno i u nekim od mišljenja i stavova ispitanika, sustavnim djelovanjem školskih i izvanškolskih ustanova, prvenstveno kroz organizacije zajedničkih druženja, tečajeve, projekte i radionice, što će na kraju prerasti u bolje poznavanje nama (u mnogim segmentima) bliskih naroda, samim time i u bolje poznavanje nas samih.

Izvori i literatura

- BENJAK, Mirjana, POŽGAJ HADŽI, Vesna, 2005: Sadržaji kulture i civilizacije u sklopu učenja hrvatskoga jezika kao stranog – instrumenti prevladavanja predrasuda i stereotipa. Mirjana Benjak, Vesna Požgaj Hadži (ur.): *Bez predrasuda i stereotipa*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka. 118–163.
- Kurikulum = *Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (pristup 1. 5. 2019.)
- LJUBEŠIĆ, Marko, 2019: Jezično-kulturna (samo)svijest mladih: hrvatski primjer. Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest. Obdobja 38*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 485–495.

- PIRŠL, Elvi, 2016: *Vodič za interkulturalno učenje*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- STABEJ, Marko, 2019: Sojezičje: utopija ali resnična možnost? Vesna Požgaj Hadži, Marko Ljubešić, Jerica Zihel (ur.): *Ususret dijalogu (zbornik posvećen Mirjani Benjak)*. Novigrad-Cittanova, Pula, Ljubljana: Muzej – Museo Lapidarium, Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Znanstvena založba Filozofske fakultete. 281–291.